

ӘОЖ 159.9

«СТУДЕНТТІК ШАҚТАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»

Тұрсынбек Аружан Әшімқызы

arujan_.98@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университетінің

I курс магистранты

Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан.

Ғылыми жетекші – А.Р. Ерментаева

АННОТАЦИЯ

Жоғары оқу орнының адамның психикалық дамуына, тұлғалық жетілуіне ықпалы зор болады. Жоғары мектептегі кәсіби білім беру жағдайы студенттердің психикалық әлемінің барлық қырларын дамытуға ықпал етеді. Яғни студенттік шақ адамның жалпыпсихикалық дамуы жағынан қарқынды әлеуметтену, жоғары психикалық қызметтің оптимумда даму, зияткерліктің барлық түрлерінің жоталану кезеңі болып табылады. Сол себепті осындай маңызды мәселені зерттеу қазіргі өзектілігін жоғалтпаған тақырыптардың бірі болып табылады. Мақалада жалпы студенттік кезең барысында тұлға бойында қалыптасып, дамитын ерекшеліктері талданады. Осы уақытқа дейін студенттің жалпы тұлғалық даму мәселесі жайлы зерттеген авторлардың еңбектеріне шолу жасалады.

АННОТАЦИЯ

Высшее образование оказывает большое влияние на умственное и личностное развитие человека. Состояние профессионального образования в высшей школе способствует развитию всех сторон ментального мира учащихся. То есть студенческий период - это период интенсивной социализации в плане общего умственного развития, оптимального развития высокой умственной активности, развитие всех форм интеллекта. Поэтому изучение столь важного вопроса - одна из тем, не утратившая сегодня своей актуальности. В статье анализируются особенности, которые формируются и развиваются у личности в студенческий период. И обзор работ авторов, изучавших проблему общего личностного развития студента.

ABSTRACT

Higher education has a great impact on the mental and personal development of a person. The state of professional education in higher education contributes to the development of all aspects of the mental world of students. That is, the student period is a period of intensive socialization in terms of general mental development, optimal development of high mental activity, the development of all forms of intelligence. Therefore, the study of such an important issue is one of the topics that has not lost its relevance today. The article analyzes the features that form and develop in a personality during the student period. And a review of the works of the authors who studied the problem of the general personal development of the student.

ТҮЙІН СӨЗДЕР

Тұлға, психикалық даму, студенттік кезең, танымдық процесстер, бейімделу.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Личность, психическое развитие, студенческий период, познавательные процессы, адаптация.

KEYWORDS

Personality, mental development, student period, cognitive processes, adaptation.

Студенттік жас - бұл жоғары білімнің дамуына тікелей байланысты құбылыс. Л. Д. Столяренко бұл жасты «ең шешуші» деп атады, өйткені дәл осы кезең, адамның болашағын анықтайтын және тұлғаның өзі үшін қарқынды жұмысының өте белсенді уақыты. [1].

«Студент» ұғымының қолданысқа енуі XI—XII ғ.ғ. алғаш университеттің пайда болуымен тікелей байланысты. Аталмыш ұғым латыннан қазақ тіліне аударғанда «ынтамен еңбек ететін», «ықыласпен білім алатын», «ыждаһатпен тырысып оқитын» деген мағынаны білдіреді.

Студенттік шақтағы даму ересек адамның даму сатыларына сәйкес болады. Студенттік шақ « жетілу мен кемелденудің арасындағы өтпелі кезең» ретінде анықталып, «екінші жасөспірім шақ» немесе «ерте ересектік шақ» деп аталады.

И . А . Зимняя студенттерді «жоғары білім беру институтының ұйымдастырып, біріктірген ерекше әлеуметтік топ, адамдардың өзгеше бір жинағы» ретінде қарастырып, студенттік шақтың сипаттамасын береді. Автор басқа адамдар тобына қарағанда **білім деңгейінің; танымдық мотивацияның; әлеуметтік белсенділіктің жоғары болуын және зияткерлік пен әлеуметтік кемелдің жеткілікті түрде үйлесімді өрілуін** студенттік шақтың негізгі ерекшеліктері ретінде бөліп көрсетеді. [2].

Э. Эриксонның психологиялық дамуында адам өміріндегі психоәлеуметтік дамудың сегіз сатысын сипаттайды. Студенттік шақ Э. Эриксонның психоәлеуметтік дамудың бесінші (16-20 жас) және алтыншы (20-25 жас) сатыларына, яғни, жасөспірімнен басталып, ерте ересек жасқа дейінгі аралыққа сәйкес келеді. Э. Эриксон ұстанымы бойынша жасөспірімдер әлеуметтік және жеке-дара тұлғалық таңдау, идентификация, өзін-өзі анықтау міндеттерін шеше алмаса, онда жасөспірімде сәйкестік дәлме-дәл қалыптаса алмайды. Бұл жағдайда, жасөспірімнің дамуы мынадай төрт бағытта болады:

- 1) психологиялық жақындықтан шеттеп қалу; тығыз тұлғааралық қатынастарға бара алмай, қашқалақтау;
- 2) уақытты сезіне алмау; өмірге жоспар құра алмау; есею мен өзгерістерден қорқу;
- 3) өнімді іс-әрекетке деген, шығармашылыққа деген қабілеттердің өшкіндеуі; ішкі ресурстарды ұтымды қолдана алмау; маңызды іс-әрекетке зейінді шоғырландыра алмау;
- 4) «жағымсыз сәйкестіктің» қалыптасуы; өзін-өзі анықтаудан бас тарту; жағымсыз бейнелерді таңдап, соларға еліктеу. [3].

Студенттердің даму ерекшеліктерін зерттеу алғаш рет 1960 жылдары ленинградтық психологиялық мектепте бастау алды. **Б. Г. Ананьевтің** жетекшілігімен ересектердің психофизиологиялық мүмкіндіктерін зерттеу барысында жас ерекшелікке, іс-әрекетке және әлеуметтік-психологиялық жағдайға байланысты студенттік кезең анықталған еді. Соның нәтижесінде **Б. Г. Ананьевтің** еңбектерінде студенттік шақ 18-25 жас аралығында сипатталады. [4].

Жоғары оқу орнының адамның психикалық дамуына, тұлғалық жетілуіне ықпалы зор болады. Жоғары мектептегі кәсіби білім беру жағдайы студенттердің психикалық әлемінің барлық қырларын дамытуға ықпал етеді. Яғни студенттік шақ адамның жалпыпсихикалық дамуы жағынан қарқынды әлеуметтену; жоғары психикалық қызметтің оптимумда даму; зияткерліктің барлық түрлерінің жоталану кезеңі болып табылады.

Студентке әрбір жас ерекшелік кезеңіне тән жалпы сипаттары сәйкес болады:

- жоғары жүйке қызметінің нақты бір типі; шартсыз рефлексстер; генетикалық қасиеттер; физикалық күш-қуат; т.с.с. бойынша **биологиялық** жағынан сипатталады;

- когнитивті процестердің, психикалық күйлердің және тұлғалық қасиеттердің бірлігі арқылы **психологиялық жағынан** анықталады;
- қоғамдық қатынастар, әлеуметтену жағдайы, нақты бір әлеуметтік топтың мүшесі ретінде **әлеуметтік** болмысы құрылады.

Осыған орай студенттің дамуы **когнитивтік**, **тұлғалық** және **аффектілік** қырларындағы жаңақұрылымдармен сипатталады.

Студенттің когнитивті дамуы:

- кез келген сигналға барынша латентті шамада реакцияның болуы;
- талдағыштардың абсолютті және айырма сезгіштігінің оптимумы ;
- күрделі психомоторлық дағдыларды ерекше икемділікпен меңгеру.

Жоғары мектептегі оқу әрекетінің табысты болуы үшін студенттердің жалпы зияткерлік деңгейі жоғары болуы қажет. Нақты айтқанда студенттердің қабылдауы, түсінуі, ес процесі, ойлауы, зейіні, эрудициясы, танымдық қызығушылығының кеңдігі, логикалық операциялардың белгілі бір түрлерін меңгеруі жоғары деңгеймен анықталуы тиіс.

Оқуға бейімділік студенттердің оқудағы табыстылығын қамтамасыз ететін ерекше психикалық қасиет болып табылады. Студенттердің оқуға бейімділігі оның тек **тұлғалық ерекшелігін** ғана емес **зияткерлік әлеуетін** анықтайды. Сонымен қатар, жоғары мектептегі кәсіби дайындауға қатысты арнайы қабілеттердің қарқынды жетілуі де студенттік шақтың ерекшелігі болып табылады.

Студенттің тұлғалық дамуы

Бірінші жасөспірім кезеңінде дамуы жеткіліксіз болатын, бірақ жасөспірім кезеңінің екінші фазасында — студенттік шақта әбден орнығып, тұрақталатын қасиет **субъектілік** болып табылады. Студенттік кезеңде қарқынды дамып, бекітін субъектілік қасиеттерге мыналар жатады: **мақсаткерлік, шешім қабылдай алу, табандылық, дербестік, бастамашылық** және т.с.с.

Студенттерге мотивациядағы, құндылықтар жүйесіндегі өзгерістердің қарқынды динамикасы тән болады. Әсіресе, студенттік шақта мінез-құлық пен жүріс-тұрыстың саналы мотивтерінің күшеюі, болашақ мамандардың адамгершілік-рухани жағынан белсенді дамуын анықтайды.

Студенттің аффектілік дамуы.

Жасөспірім кезеңінде тұлғаның **эмоциялық-аффектілік саласы** белсенді болады. Жоғары оқу орнына түсу, жаңа орта, жаңа таныстық негізінде студенттердің эмоциялық саласына көптеген өзгерістер тән болып келеді. Студенттердің дербестік, сыншылдық, өздеріне сыни көзқарас танытуы және өздеріне қатысты екіжүзділікті, дөрекілікті, жәдігөйлікті, арамзалықты қабылдамауы олардың эмоциялық әлемін сипаттайды.

Сонымен қатар, жасөспірім кезеңінде **эмоциялық әсерленгіштік** басым болатыны белгілі. Осыған байланысты **мазасыздық, көңіл-күйдің тұрақсыздығы, күйгелектік** сияқты эмоция формалары студенттердің тіршілігіне, оқу-кәсіби іс-әрекетіне, қарым-қатынас саласына әсерін тигізеді. Бірақ, курстан курсқа жоғарылаған сайын студенттердің эмоциялық саласында тұрақтану байқала бастайды.

Студенттердің дамуын олардың жаңа жағдайға бейімделуге қабілеттілігі сипаттайды.

Студенттердің жоғары оқу орнына бейімделуі екі түрлі болады:

1) **кәсіби бейімделу** — оқу-тәрбие процесінің ұйымдастырылуына, сипатына, мазмұнына және жағдайларына бейімделу; оқу әрекетінде және ғылыми жұмыста белсенділікті дербес түрде танытуға дағдылану;

2) **әлеуметтік-психологиялық бейімделу** — студенттің топқа, ондағы өзара әрекеттестік пен өзара қатынасқа бейімделуі; мінез-құлықтың, жүріс-тұрыстың жеке-дара мәнерін меңгеру.

Психологияда студенттің даму бағыттары олардың маман және тұлға ретінде жетілуін анықтайды. Бұл бағыттарды жалпы түрде былайша көрсетуге болады:

- идеялық сенім артады;

- кәсіби бағыттылық дамиды;
- қабілеттер жетіледі;
- психикалық процестер, күйлер және тәжірибе жетіліп, кәсіби бағдарлы болады;
- парыз сезімі артады;
- оқу-кәсіби іс-әрекетке байланысты жауапкершілік күшейеді;
- студенттің жеке-даралығы жоталанып, танылады;
- болашақ мамандыққа деген ұмтылыс артады;
- студенттің тұлғаретінде кемелдікті анықтайтын сапалары дамып, тұрақталады;
- өзін болашақ маман ретінде студенттің өзін-өзі тәрбиелеуінің, өзін-өзі дамытуының үлесі артады;
- кәсіби дербестік пен практикалық іс-әрекетке психологиялық даярлық бекіді. [5]

Жалпы, студент тұлғасының психологиялық дамуы – қарамақайшылықтардың пайда болуы мен оларды шешуден тұратын **диалектикалық процесс**. Сонымен қатар, студент тұлғасының дамуы **интериоризация** және **экстериоризация** процестерімен анықталады. Соның арқасында, студенттің шақта өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру белсенді түрде жүзеге асырылады. Олай болса, студенттік кезең **зияткерлік және физикалық дамудың оптимумы** болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Столяренко Л.Д. Основы психологии. — Р/наД.: Феникс, 1997. — С. 736.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология: уч. для студентов по пед. и психол. направ. и спец. — М.: Логос, 2000. — С. 384.
3. Снайдер К. Р., Харрис К., Андерсон Дж. Р., Холлеран С. А., Ирвинг Л. М. (1991). Воля и пути: развитие и проверка индивидуальной меры надежды. Журнал личности и социальной психологии, 60 (4), 570-585.
4. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания. Избранные психологические труды.//
5. Ерментаева А. Р. Студенттерді психологиялық дайындау негіздері. Өскемен – 2007. – 404 б.